

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

«Η παιδοφόνος Μήδεια τότε και τώρα»

Διδάσκων: **Σάββας Μπακιρτζόγλου**, Ψυχολόγος-Ψυχαναλυτής Θεραπευτηρίου Χρονίων Παθήσεων Ανατολικής Αθήνας (Θ.Χ.ΠΑΝ.Α, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Πρόνοιας).

Αθήνα, 2012-13

«Η παιδοφόρος Μήδεια τότε και τώρα»

Σάββας Μπακιρτζόγλου, Ψυχολόγος-Ψυχαναλυτής

Η «Μήδεια» του Ευριπίδη προβάλλει την υπαρξιακή της αγωνία, ποινικοποιεί την κοινωνική αδικία και θέτει ήδη το 431π.Χ το ερώτημα που βρίσκουμε κατ' αναλογίαν και μεθύτερα στον Ρασκόλνικοφ τον εγκληματία ήρωα του άλλου μεγάλου ανατόμου των ψυχών, του Ντοστογιέφσκι: Γιατί σε τελευταία ανάλυση η Μήδεια μόνο να κατηγορείται ως εγκληματίας την ίδια στιγμή που απαλλάσσονται όσοι κάνουν τους πολέμους και ευθύνονται για εκατομμύρια θανάτους παιδιών σ'όλο τον κόσμο;

Μέγας ανθρωπιστής ο Ευριπίδης, θέλει να προβληματίσει ανατρέποντας την ανέκαθεν θετική εικόνα της «ζωοδόχου και βρεφοκρατούσας» γυναικότητας. Είναι ο ποιητής που τόσο πολύ θαυμάστηκε αλλά ταυτόχρονα και τόσο μισήθηκε απεριόριστα. Άλλωστε η αντιδημοτικότητά του τον ανάγκασε να αυτοεξοριστεί - γεμάτος θλίψη και απογοήτευση- στη Μακεδονία επειδή αμφισβήτησε τους κατεστημένους συντηρητικούς κοινωνικούς μηχανισμούς του «χρυσού αιώνα» που οδηγούσαν σε στατικότητα και παραμόρφωση. Κατά τον Ν. Νικολαΐδη (1994) η δεξιοτεχνία του συνίσταται στο ότι δε θίγει, τουλάχιστον άμεσα, τα καθιερωμένα και τις αξίες. Πιστός στο «μηδέν άγαν» και στην αποφυγή της «ύβρεως» αλλά ταυτόχρονα ρηξικέλευθος και καταγγελτικός εναντίον της προκατειλημμένης ανδροκρατούμενης κοινωνικής ακαμψίας της εποχής του, κρούει με το δικό του τρόπο τον «κώδωνα του κινδύνου». Είναι σα να λέει: «προσοχή, μην παρατραβάτε το σχοινί, χαλαρώστε τα «γκέμια», δεν έχετε υπολογίσει το μέγεθος της αυτοκαταστροφής και ετεροκαταστροφής όπου μπορεί να φτάσει η στερημένη - εγκαταλειμμένη και εν τέλει οργισμένη γυναίκα».

Μέσω της τραγωδίας προοικονομείται το μέγεθος των καταστροφικών συνεπειών της τυραννίας στη δημοκρατία και την οικογένεια: η στέρηση οδηγεί στην έκρηξη και τον κατακερματισμό. Άλλωστε και ο κριτικός αναλυτής Murray έγραφε σχετικά το 1986 ότι η θέση της ελεύθερης γυναίκας ήταν χειρότερη από του δούλου και οι πέραν του ορίου αδικούμενοι άνθρωποι μεταβάλλονται σε θηρία... Αδύναμες ν'αντιδράσουν αλλιώς οι γυναίκες του Ευριπίδη μέσα στα δεινά που τους επέβαλλε η

κοινωνία, καταφεύγουν στην εκδίκηση. Παρομοίως ο Kearns σ'ένα άρθρο του 1992 γράφει ότι το θηλυκό που αισθάνεται αδικημένο και προσβεβλημένο αντιδρά με οργή και επιθετικότητα.

Το μοτίβο της θανάτωσης του παιδιού από τη μάνα επανεμφανίστηκε πάλι στον Ευριπίδη αργότερα στις «Βάκχες» όπου η Αγαθή διαμέλισε το γιό της υπό το κράτος διονυσιακής μανίας. Έτσι ο Ευριπίδης με τόσες αναφορές σε σφάγια αναπαρίσταται μέσα μας ως «ανατόμος» η ακόμα ως «σφάχτης ψυχών» (Λ.Τσιριγκούλης 2010).

Βλέπουμε εδώ έναν Ευριπίδη «φροϋδικό» πριν τον Freud. Γνώριζε την «άλογη» πλευρά της ενστικτώδους ενόρμησης, στα όρια του παθολογικού, η οποία μπορεί να παρασύρει τον άνθρωπο σε κάθε λογής καταστροφική υπερβολή. Όπως έμελλε να γράψει πολύ αργότερα ο Freud (1920), το πεπρωμένο της ενόρμησης είναι να γυρεύει αενάως ένα αντικείμενο για να το αγαπήσει ή να το καταστρέψει.

Η Μήδεια λίγο πριν την παιδοκτονία θα ξεστομίσει : *« η οργή η οποία είναι υπαίτια μέγιστων κακών στην ανθρωπότητα υπερτερεί της φρονήσεώς μου»* (μτφρ. Χειμωνάς 1990). Ακριβώς σχετικά μ'αυτήν την υπέρβαση ο Γ.Χειμωνάς γράφει ότι *«στην τραγωδία συντελείται μια κάθοδος στα παλαιά στρώματα του ψυχισμού, κάθοδος στις αδιαφοροποίητες εξαιρετικά ισχυρές θυμικές εντάσεις στις άμορφες, ανεξέλεγκτες και απεριόριστες ποσότητες των πρωτογενών συγκινήσεών μας»*. Ο ίδιος βλέπει στη Μήδεια του Ευριπίδη τη γυναίκα που οδηγεί τον έρωτά της σ'ένα τέρμα όχι για να τον τελειώσει αλλά για να τον εναποθέσει, να τον ασφαλίσει και να τον αποθεώσει τελικά μέσα σε μια τρομαχτική, βάρβαρη ένωση. Γιατί *«ο σκοπός του έρωτα»*, λέει, *«είναι οπωσδήποτε η ένωση και η βαρβαρότητά του είναι η οποιαδήποτε πράξη για να το κατορθώσει»*.

Κατά τον Forel (1987) συνήθως η εξαπατημένη γυναίκα τη στιγμή του ανεξέλεγκτου πάθους της μπορεί να αντιδρά επιπλήττοντας άγρια, μπήγοντας τα νύχια της ή δηλητηριάζοντας τον επίορκο, σε αντιδιαστολή με τον ζηλότυπο άντρα που πιάνει μαχαίρι η πυροβολεί με το όπλο. Σε μια παλιά μονογραφία του 1906 ο Rent Charpentier περιγράφει εκτενώς το διανοητικό εκφυλισμό, την ιδιαίτερη ψυχολογία της γυναίκας- φαρμακεύτριας που καταπιάνεται με τα βοτάνια, και στην οποία αποδίδει και υστερικό υπόβαθρο. Υποστηρίζει ότι οι φαρμακεύτριες υπόκεινται σε νευρικές κρίσεις, έχουν όψη κάποιας αγνής εντιμότητας και ερασιμότητας που τις καθιστά συμπαθείς (όπως λέμε «θάπαιρνες αντίδωρο από τα χέρια τους») ενώ την

ίδια στιγμή εξαιτίας τους πεθαίνουν συγγενείς τους οποίους θρηνούν ειλικρινά και ένθερμα μόνο που οι εκδηλώσεις ειλικρίνειάς τους είναι αντιφατικές. Περιθάλλουν τα θύματά τους με πομπώδη αφοσίωση ενώ ταυτόχρονα επιβουλεύονται τη ζωή τους με απουσία κάθε ηθικού ενδιασμού. Η σκληρότητά τους αρχίζει να εκδηλώνεται από την παιδική τους ηλικία ενώ πολλαπλά είναι τα κατορθώματά τους. Είναι υπεροπτικές και όταν αποκαλυφθούν τα εγκλήματα τους «λαμβάνουν όψιν ηθοποιού επί σκηνής». Συνήθως είναι νοήμονες και ειρωνικές.

Η Μήδεια του Σενέκα φαίνεται ότι ξεπερνάει την παραπάνω περιγραφή λόγω της νοσηρά διεστραμμένης ιδιοσυστασίας της, της ζωικής κτηνωδίας της και της παντοδύναμης αρχαϊκής θηλότητάς της. Είναι απόλυτα ψυχρή, αμετροεπής και φτάνει στο έγκλημα της παιδοκτονίας σχεδόν χωρίς δισταγμούς χωρίς να πονάει, χωρίς ενδοψυχικές συγκρούσεις. Είναι ένα «μεγαλύτερο κακό από τη θάλασσα», η «πύλη που οδηγεί στο διάβολο». Ο χαρακτήρας της βρίσκεται έξω από τα όρια του λογικού. Μόνο που το ακραίο απόκοσμο αντικείμενο το οποίο φοβόμαστε («κακό αντικείμενο») δε μπορεί να πιάσει τόπο μέσα μας, δεν εσωτερικεύεται ώστε να το οικειοποιηθούμε όπως με τη Μήδεια του Ευριπίδη: η Μήδεια του Σενέκα μας είναι ανοίκεια, δε μπορούμε εύκολα να τη βάλουμε μέσα μας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι Ευριπίδης του Χρυσού Αιώνα δε χρειάστηκε να τιμωρήσει την ηρωίδα του. Αλλωστε ήδη από το 458, πριν από τον Ευριπίδη του 431, ο έτερος νεωτεριστής Αισχύλος με την Ορέστειά του είχε εξελίξει τον θεσμό της δικαιοσύνης επαναστατώντας κατά του μέχρι τότε διχοτομούντος «νόμου των αντιποίνων» και του εβραϊκού «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» μεταμορφώνοντας τις Ερινύες σε Ευμενίδες και αθώνοντας έτσι τον μητροκτόνο Ορέστη. Η αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο συνιστά ψυχολογικά και πολιτικά το σημαντικότερο βήμα της ιστορίας της ανθρωπότητας. Είναι αυτή η αθώωση η οποία ενέπνευσε μερικούς αιώνες αργότερα στον χριστιανισμό τη συγγνώμη η οποία υπήρξε ο βασικότερος νεωτερισμός της Καινής Διαθήκης. Παραπέμπει στο ξεπέραςμα της ωμότητας και της επιθετικότητας του παρελθόντος και στην καταγγελία του δόλου, της μοχθηρίας και της αυθαιρεσίας. Αυτό συνιστά τη συγκλονιστική στιγμή του περάσματος του ανθρώπου από την μητριαρχία στο θρίαμβο του πνεύματος και της σκέψης, δηλαδή στην πατριαρχία. Πρόκειται για ένα είδος Υπερεγωτικής μετάλλαξης σύμφυτη με την ψυχοπνευματική (οιδιπόδεια) εξέλιξη της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα. Η Ρώμη του Σενέκα πολιτισμικά παρηκμασμένη δε θα μπορούσε να συλλάβει και να χωρέσει

την ατιμωρησία της Μήδειας του Ευριπίδη. Τότε ο Λατίνος ποιητής ενέταξε τις σκαιότητες της στην ειδική κατηγορία των «*ανείπωτων εγκλημάτων*» και ανέλαβε έτι περαιτέρω την «*πρωτογονοποίησή*» βάζοντάς την να επιστρέφει εκεί όπου ανήκε δηλαδή στον κόσμο των δαιμόνων και των μαγισσών έναν κόσμο μυθικό όπου τα εγκλήματα δεν τιμωρούνται και όπου οι πράξεις σκληρότητας και βίας αποτελούν τον κανόνα. Μόνο έτσι μπορούσε να γίνει η παιδοφόνος αντιληπτή στη Ρώμη του Σενέκα στην οποία, εν τέλει, δόθηκε η Μήδεια που της άξιζε, μια ηρωίδα απομονωμένη και διαστροφική ώστε να προξενεί εμπάθεια. Η Μήδεια του Σενέκα σκοτώνει τους γιούς της μπροστά στα μάτια των θεατών εκεί που το αρχαίο ελληνικό πνεύμα απαγόρευε την τέλεση κάθε πράξης βίας επί σκηνής. Υποστηρίζουμε ότι η βιαιότητα της πράξης αυτής υπάκουε στη ρωμαϊκή αισθητική της αρένας, στην εποχή της Αγριπίνας και του Νέρωνα, μ'ένα κοινό εθισμένο σε ενστικτώδη θεάματα βαρβαρότητας και αιματοχυσίας. Βλέπουμε τη λατίνα Μήδεια να βογγάει τη στιγμή της παιδοκτονίας: «*voluptas magna me subit*» (*μεγάλη ηδονή με διαπερνά*). Ανεξέλεγκτο πάθος που ξεπερνά την κτηνωδία. Σεξουαλικοποιεί τον πόνο, ηδονίζεται σαδιστικά και απροκάλυπτα αισθησιακά από το κακό που προξενεί.

Άγρια και αποτροπιαστική είναι και η Μήδεια του γάλλου δραματουργού Anouilh που γράφτηκε το 1946. Ο συγγραφέας παρουσιάζει όπως και ο Ευριπίδης τη «*φθορά*» του ζευγαριού στο πέρασμα του χρόνου και την αχαλίνωτη οργή μιας εγκαταλελειμμένης γυναίκας η οποία φτάνει να εξομοιώνει τον εαυτό της με τα πιο άγρια ζώα. Αυτό θα προσιδίαζε στην έννοια της αρχαϊκής μητέρας με ψυχαναλυτικούς όρους. Φαίνεται ότι ο Anouilh συνδέει τη θηλυκότητα με τις αρχέγονες δυνάμεις του σκότους, με το κακό και την κτηνωδία. «*Μαύρο*» έργο όπου ο μισογυνισμός φτάνει στο έπακρό του. Η γυναικεία κατωτερότητα και η καταδίκη της να εξαρτιέται από τον άνδρα εκλαμβάνεται εδώ ως μειονεξία γενετικά προσδιοριζόμενη: «*Γιατί τα στήθια αυτά; Γιατί αυτή η ανοιχτή πληγή στο κέντρο του κορμιού μου;*» θα πει η Μήδεια του Anouilh. Ιδού, θα έλεγε ο Freud, η οδύνη του τραυματικού, η χαίνουσα αιμορραγούσα πληγή από τον ακρωτηριασμένο φαλλό με τον οποίο η γυναίκα φαντάζεται ότι ήταν κάποτε προικισμένη -ακριβώς όπως το αγόρι - αλλά τελικά τον έχασε, δεν της απέμεινε παρά η τρύπα στο κορμί την για να της θυμίζει την έλλειψη, την αναπηρία. Φροϋδικός λοιπόν ο Anouilh καθώς εκλαμβάνει το θηλυκό ως ακρωτηριασμένο αρσενικό το οποίο υπολείπεται των ανδρών όχι μόνο σωματικά / ανατομικά αλλά πνευματικά και ηθικά:

«Ακρωτηριασμένη...γυναίκα...γυναίκα! Σκύλα φτιαγμένη από λίγη λάσπη κι ένα αντρικό πλευρό! Κομμάτι αντρός!». Ως γνωστόν ο Freud με τη σειρά του είχε επηρεαστεί από τον Αριστοτέλη ο οποίος υποστήριζε τη γυναικεία κατωτερότητα και την απέδιδε στην υπολειπόμενη ανατομία του θηλυκού. Ας σημειωθεί ότι η ιδέα της αριστοτελικής γυναικείας μειονεξίας ερείδεται στην ανικανότητα του θηλυκού να παράγει σπέρμα.

Το 1951 ο Δ.Κουρέτας καθηγητής νευρολογίας και ψυχιατρικής μελέτησε τη «διαστροφική, ψυχρά υπολογιστική κακούργα Κολχίδα» αφαιρώντας της ακόμα και το ελαφρυντικό του εγκληματικού πάθους και υποστηρίζοντας ότι η ερωτική ζήλεια έδωσε απλώς την αφορμή για να εκφράσει την εγκληματική της φύση. Γι αυτόν η Μήδεια ήταν μια κλινική περίπτωση εγκληματικής προσωπικότητας.

Υποστηρίζουμε ότι η Μήδεια εγκλημάτισε τόσο από πλήγμα στον εγωισμό της και ντροπή όσο και από ενοχές επί εδάφους διαταραχής προσωπικότητας. Ο Ιάσων έπληξε ανεπανόρθωτα την Μήδεια όχι μόνον με την απιστία του αλλά και υπενθυμίζοντάς της ότι εκείνη θα όφειλε να τον ευγνωμονεί επειδή την έφερε από τον βαρβαρικό τόπο στον πολιτισμό. Βρισκόμαστε εδώ μπροστά στο θέμα της θηλυκής ναρκισσιστικής ευθραυστότητας ιδιαίτερα της μελαγχολικής και περήφανης γυναίκας. Πρόκειται για την ευαλωτότητα του θηλυκού στο ναρκισσιστικό πλήγμα. Ένα εκσεσημασμένο αίσθημα ντροπής και ταπείνωσης τιτρώσκει αιμορραγικά και θανάσιμα το Εγώ της. Επιπροσθέτως νοιώθει τύψεις, (ασυνείδητο ενοχικό σύμπλεγμα), ως απαξιωμένη, ανάξια, γελοία και ανεπαρκής αφού δεν κατάφερε να κρατήσει τον Ιάσωνα. Το αρχαϊκό Υπερεγώ, ο σαδιστικός δικαστής μέσα της την τιμώρησε με την έσχατη ποινή των τύψεων εξαιτίας των παλιών λαθών της αλλά και της προσωπικής της ήττας. Αυτό οδηγεί μοιραία σε μια έκρηξη εχθρότητας εναντίον εαυτού αλλά και εναντίον των άλλων (στροφή εναντίον εαυτού και εναντίον των αντικειμένων). Ο Freud έγραφε («Το Εγώ και το Αυτό», 1919): *«ήταν έκπληξη η ανακάλυψη ότι το ασυνείδητο ενοχικό συναίσθημα έχει τη δύναμη να μετατρέψει ένα άτομο σε εγκληματία»*.

Η εγκληματική συμπεριφορά συνήθως υποθάλπεται από τα ενοχικά συναισθήματα και το φόβο της απαξίας. Είναι περισσότερο η απώλεια της αυτοεκτίμησης της ηρωίδας μας που την οδήγησε σε απόγνωση παρά αυτή καθεαυτή η απώλεια του αγαπώμενου. Μπορείς ακόμα και να σκοτώσεις για να επανορθώσεις το πληγωμένο

σου φιλότιμο... Η εγκαταλειμμένη και μειωμένη γυναίκα γίνεται ξεχωριστή μέσα από αυτό καθεαυτό το έγκλημα και έτσι περνάει στην ιστορία.. Σαν τον Ηρόστρατο ο οποίος έβαλε φωτιά στο ναό της Εφέσου για να διαιωιστεί τ'όνομά του.

Είναι κάτω απ' αυτές τις συνθήκες που η Μήδεια σκοτώνει μετατρέποντας την αγάπη της σε μίσος. Κατά τον Freud το συναίσθημα μπορεί να μετατρέπεται στο αντίθετό του έτσι ώστε τελικά έρωτας και οργή ν'αποτελούν αλληλένδετο δίδυμο. Αυτά δήλωνε ο Freud το 1915 λίγο μετά την κήρυξη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου σε διάλεξη που έδωσε στην αυστριακή εβραϊκή ένωση με θέμα «εμείς και ο θάνατος» όπου υποστήριζε την ύπαρξη του κακού μέσα μας. Διατύπωνε μια δυσιστική θεωρία κατά την οποία ο ψυχισμός μας συστεγάζει ταυτόχρονα την αγάπη και το μίσος, την τρυφερότητα και την ωμότητα και μάλιστα τα δύο αυτά αντιθετικά συναισθήματα μπορούν ν'αφορούν παράλληλα το ίδιο αγαπημένο-λιβιδινικά επενδεδυμένο πρόσωπο. Έτσι και οι πιο τρυφερές σχέσεις μας συνοδεύονται από ένα μικρό μέρος εχθρότητας, μια ασυνείδητη επιθυμία θανάτου του άλλου. Το 1930 ο Freud δήλωνε ότι ο ψυχισμός συστεγάζει ταυτόχρονα το μακρινό παρελθόν του πολιτισμού, δηλαδή τον πρωτόγονο, μαζί με τα πρόσφατα πολιτιστικά επιστρώματα. Φαίνεται όμως ότι σε συνθήκες ισχυρού ναρκισσιστικού πλήγματος τα επιστρώματα του πολιτισμού μπορεί να υποχωρούν και να έρχεται στην επιφάνεια ο πρωτόγονος. Τότε η αριστοκράτισσα βασιλοκόρη δύναται να μεταμορφώνεται σε πληγωμένο αγρίμι και να εξωθείται σ'ένα ανησυχαστικό σύνορο όπου ελλοχεύουν το θηρίο και θεός.

Η Μήδεια δεν είναι η μόνη ερωμένη ήρωα της αρχαιότητας η οποία μπλέκεται σε τριγωνικές καταστάσεις. Το Εγώ της διέπεται από πρώιμα χαρακτηριστικά και σχιζοειδικές άμυνες: αναφέρουμε πρωτίστως την αδυναμία να πενήθει την απώλεια του αντικείμενου (του Ιάσονα). «*Εμπρός καρδιά μου αποχαιρέτα και βρες την υγείά σου*» θα έλεγε πολύ αργότερα ο H.Hesse. Αντίθετα η Μήδεια δεν αποχαιρετά, είναι νηπενθής (δεν πενθεί) δε δέχεται την έλλειψη (τον ευνουχισμό), αρνείται το γεγονός έχασε τον άντρα της, θέλει να συγκρατεί το αντικείμενο, δε διαπραγματεύεται την απόδρασή του. Αρνούμενη να θρηνήσει τον Ιάσονα που έχασε παλινδρομεί, τρελαίνεται στιγμιαία και αμύνεται ψυχωτικά με ανεπεξέργαστη, ωμή αυτοκαταστροφική και ετεροκαταστροφική ωμότητα. Πρόκειται για την ενεργοποίηση του αρχαϊκού φθόνου του βρέφους προς τον κακό μαστό (κατά Klein). Ο Ιάσων αποκτά ιδιότητες κακού αντικείμενου, μεταμορφώνεται στη φαντασία της ως ο μισητότερος των εχθρών, οπότε του επιτίθεται άγρια με τα παιδιά να

χρησιμοποιούνται ως μερικά αντικείμενα. Αντί ν' αφήσει το αντικείμενο-τον Ιάσονα της διαφύγει σκοτώνει τα παιδιά της. Ιδού μια άλλη μοιραία διχοτόμηση του Εγώ της: ή όλα η τίποτα. Δεν είναι σε θέση να υφίσταται, ν' «ακρωτηριάζεται», ο ναρκισσισμός της πλήττεται αιμορραγικά. Δε δύναται να χάνει το αντικείμενο θυσιάζοντας το μέρος για να σώσει το όλον και αυτό ακριβώς είναι ο χαμός της. Ιδού η χαρακτηριστική ακαμψία της παθολογίας της : μη δυνάμενη να πενήσει εν μέρει, να καμφθεί λίγο, σπάει κομματιάζεται και βουλιάζει μαζικά και εν όλω μέσα σε μια ασυγκράτητη μανία αφανισμού. Ειρωνεία: αυτή που δεν καταδέχεται να χάνει τον ένα καταλήγει να τα χάνει όλα. Σκοτώνοντας τα παιδιά της- δηλαδή τις ναρκισσιστικές προεκτάσεις της- σκοτώνει και τον εαυτόν της. Πρόκειται για έναν αυτοκτόνο φόνο μια πράξη διευρυμένης αυτοκτονίας όπου ο αυτοκτόνος παρασύρει στον θάνατο όλους τους αγαπημένους. Είναι μια εκδήλωση της ενόρμησης του θανάτου (κατά Freud), η αρνητικοποίηση της ζωής. Η Κολχίδα γίνεται, εν τέλει, μια ερωμένη του Πένθους η οποία *«ηδονίζεται από ένα βαθύ έρωτα του πένθους»* όπως σημειώνει ο Γ.Χειμωνάς (1990). Άλλωστε ο ίδιος συγγραφέας ανάγει την έννοια του Πένθους ως μια από τις πεμπτουσίες της τραγωδίας.

Είναι προφανής η άρθρωση της θρυλικής ηρώδας του τότε με αυτήν του τώρα δηλαδή τη σύγχρονη Μήδεια. Στην καλύτερη περίπτωση η ενεστώσα Μήδεια μπορεί να είναι η γυναίκα από τη μια «θηλυκό» και «baby face» και από την άλλη αυτόνομη, ενεργητική και ακτιβίστρια, αθλητική, συχνά με σκληρά αρρενωπά χαρακτηριστικά προσώπου. Είναι συνήθως προκλητική, περιφρονητική, ψυχρή και επιφυλακτική, έχοντας στο «τσεπάκι» της το πέρασμα σε επιθετικές πράξεις.: *«οι Μήδειες σήμερα δεν έχουν μαχαίρια κοφτερά. Έχουν βυζάκια ορθόστηθα, θανατηφόρα»* γράφει ο Β.Μπουντούρης (1990) στο έργο του «Η άλλη Μήδεια». Κατά τον Wilhelm Reich αυτές είναι οι γυναίκες με φαλλικό-ναρκισσιστικό χαρακτήρα.

Σε μελανότερες περιπτώσεις η πράξη της γυναίκας από την Κολχίδα παίρνει σήμερα τη μορφή κάποιων γυναικών που τα καταφέρνουν να μπαίνουν σε διαδικασίες εκτρώσεων κατά συρροή. Δε λείπουν επίσης οι μητέρες «φαρμακεύτριες» που άλλοτε εκούσια και άλλοτε ακούσια «δηλητηριάζουν» τα παιδιά τους. Είναι η περίπτωση π.χ. μιας νέας γυναίκας παντρεμένης με παιδί που έβλεπα σε ψυχοθεραπεία πριν από μερικά χρόνια. Υπέφερε από εξεσημασμένο άγχος στη σχέση με τα παιδιά της. Όταν κάποτε ο μικρός της γιός αρρώστησε το Εγώ της κατακλύστηκε από αγωνία ως προς τις δόσεις των γιατρικών που του έδινε. Φοβόταν

ότι της ξέφευγαν σε μεγαλύτερη ποσότητα ή ότι είχε δώσει το φάρμακο εκ παραδρομής σε παραπάνω συχνότητα. Το άγχος της ως σύμπτωμα συμπύκνωνε ενδεχομένως τη σύγκρουση ανάμεσα στην ασυνείδητη παιδοφονική επιθυμία και την Υπερεγωτική της απαγόρευση.

Στις ακραίες παθολογικές περιπτώσεις το «*Σύνδρομο της Μήδειας*» αναφέρεται στο φαινόμενο της συστηματικής γυναικείας βίας και εγκληματικότητας προς τα παιδιά- και δη τα δικά της η οποία εκφράζεται είτε ενεργητικά (σωματική- ψυχολογική- σεξουαλική κακοποίηση παιδιών) είτε παθητικά (παραμέληση παιδιών). Πρόκειται για γυναικεία διαστροφή επί εδάφους σοβαρής διαταραχής συμπεριφοράς.

Μια μαμά, ειδικότερα η κοινωνικά απομονωμένη, μπορεί να περιμένει από τα παιδιά της να τη στηρίξουν να της δείξουν αγάπη και κατανόηση, να της δώσουν την ικανοποίηση που ο άνδρας της δε μπορεί να δώσει. Απογοητεύεται όμως βαθειά καθώς το βρέφος ή το μικρό παιδί, όχι μόνο δε μπορεί να ικανοποιήσει αυτές τις ανάγκες της αλλά είναι το ίδιο απαιτητικό και υπάρχει πρωτίστως για να ικανοποιήσει το δικό του Εγώ. Η ψυχικά διαταραγμένη μαμά μπορεί τότε να ζει απελπισία και οργή η οποία δεν ψυχοποιείται αλλά εκφορτίζεται βίαια στις ναρκισσιστικές προεκτάσεις της που είναι τα παιδιά της (συχνά υπό την επήρεια οινοπνεύματος η άλλων ουσιών). Εδώ τα παιδιά γίνονται το δοχείο αδειάσματος των εντάσεων (μερικά αντικείμενα) μιας μαμάς με αδυναμία «ψυχοποίησης» των διεγέρσεών της. Γενικότερα η βίαια / νοσηρή μητέρα μπορεί να ζει ένα αίσθημα κενού, ρηχότητας και κατάθλιψης, οπότε επιθυμεί ένα μωρό μέσα στο σώμα της να την «γεμίσει». Αισθάνεται «άδεια» καθώς εξαιτίας της δικής της βίαιης μαμάς δεν έχει εσωτερικεύσει ένα «καλό αντικείμενο» μια «καλή μαμά», ένα «καλό στήθος». Ενώ θέλει να γίνει μητέρα ταυτόχρονα φοβάται μην αλλοτριωθεί απ' αυτό που είναι μέσα της (φαντασίες διεισδύσεων και «εισβολών»). Τότε το δημιουργημά της μεταμορφώνεται στη φαντασία της σ' ένα ανυπόφορο-τερατώδες διωκτικό αντικείμενο και μπορεί να φτάνει ακόμα στο σημείο να χρησιμοποιεί αιχμηρά αντικείμενα για να μετακινήσει το έμβρυο.

Φαινόμενα μητρικής βίας αναφέρονται συχνά και επί εδάφους περιγεννητικής ψυχοπαθολογίας με προεξάρχουσα την επιλόχεια ψύχωση. Η μαμά μπορεί να ελπίζει να θεραπευτεί μέσω της μητρότητας, να διορθώσει ότι είναι κακώς κείμενο στη δική της ιστορία, να τα ξεκινήσει όλα από την αρχή, να ξαναγεννηθεί. Στην

πραγματικότητα όμως διαψεύδεται: τα πράγματα είναι καθόλου ιδεατά όπως τα είχε φανταστεί. Αισθάνεται τότε ευάλωτη, ένοχη, πέφτει σε κατάθλιψη, αϋπνία, σε δυσκολίες θηλασμού, σε μια κατάσταση αποτυχίας, απόσυρσης, κούρασης. Είναι και τα κλάματα του παιδιού που δεν τα χωράει: αυτά τα κλάματα την προδίδουν και την καταδίδουν, τα βιώνει διωκτικά, γίνονται το μαχαίρι που πάει βαθειά στην πληγή. Μια διέξοδος/ λύση είναι ο χαμός της ίδιας η του παιδιού της: αφανίζοντας το παιδί το προστατεύει από τη νοσηρότητα του μυαλού της.

Η Ήρα γέννησε εξώγαμα τον Ήφαιστο που ήταν άσχημο και ανάπηρο παιδί. Η μαμά του δεν τον άντεξε και τον πέταξε στη θάλασσα. Ο Ήφαιστος σώθηκε, αλλά πάντα μισούσε τη μητέρα του. Ήταν βίαιος και ο γάμος του με την Αφροδίτη απέτυχε. Ιδού η κλασική περίπτωση της πορείας ενός κακοποιημένου παιδιού. Το παιδί που κακοποιήθηκε χθες είναι ο γονιός που κακοποιεί σήμερα. Η βίαια μητέρα έχει η ίδια κακοποιηθεί. Πρόκειται για τη διαγενεαλογία του φαινομένου της βίας προς τα παιδιά η οποία εκβλάστησε τον όλεθρο της τρομοκρατίας και το ναζισμό.

Κατά την Alice Miller οι βασανιστές κάθε λογής είναι πρωτίστως αυτοί οι ίδιοι τρομοκρατημένοι, συνιστούν δηλαδή τα υποπροϊόντα μιας «δηλητηριώδους διαπαιδαγώγησης» την οποία υπέστησαν και η οποία αποσκοπούσε στην κακοποίηση της ζωτικότητας και του παιδικού αυθορμητισμού. Στο ζοφερό «καταστατικό» της «αγίας δηλητηριώδους διαπαιδαγώγησης» η θέληση του παιδιού και οι επιθυμίες του πρέπει να «τσακίζονται» όσο το δυνατόν πρωιμότερα. Οι γονείς είναι κυρίαρχοι στο εξαρτημένο παιδί και καθορίζουν με θεϊκό τρόπο και «για το καλό του» τι είναι σωστό και τι λάθος. Πρόκειται για παιδιά που «διαπαιδαγωγήθηκαν» η καλύτερα θυσιάστηκαν στο όνομα μιας ιδεολογίας καταστολής των συγκινήσεων τους, την οποία εν τέλει αποδέχτηκαν δια της βίας και την εσωτερίκευσαν. Αργότερα ως ενήλικες εύκολα έγιναν θύματα μιας άλλης «ιδεολογίας» την οποία άκριτα υπηρέτησαν, αφοσιώθηκαν τυφλά σ' αυτήν και θυσιαζόμενοι στο όνομά της επιτέλεσαν τα στυγερότερα εγκλήματα όπως οι γονείς τους κάποτε εγκλημάτησαν εις βάρος τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Αγάθωνος Γεωργόπουλου Ελένη, «Κακοποίηση, παραμέληση παιδιών», Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού, Αθήνα 1987.

Αγάθωνος Γεωργόπουλου Ελένη, «Κακοποίηση, παραμέληση παιδιών, εμπειρία ένδεκα ετών», Ινστιτούτο υγείας του παιδιού, Αθήνα 1988.

Ευριπίδη Μήδεια, μετάφραση Χειμωνάς Γ. , εκδ. Καστανιώτη Αθήνα 1990

Κουρέτας Δ. «Αι ψυχώσεις εις την λογοτεχνίαν », εκδ. Παπανικολάου, Αθήνα 1930

Μήδεια Ευριπίδη, Εθνικό θέατρο, 2003

Μπακιρτζόγλου Σ, Εισήγηση με θέμα « Η παιδοφόνος Μήδεια: το φαινόμενο μιας διαχρονίας. Ψυχαναλυτική και Θεατρολογική προσέγγιση». Πρόγραμμα εκπαιδευτικών Σεμιναρίων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ» Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 2010.

Μπακιρτζόγλου Σ, «Κακοποίηση-Παραμέληση παιδιών». Πρόγραμμα εκπαιδευτικών Σεμιναρίων «ΕΠΕΚΕΙΝΑ» Αθήνα, Απρίλιος 2005.

Μπουντούρης Β. « Η άλλη Μήδεια», εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1990.

Ταμπάκης Θ. «Παιδοκτονία στην Αρχαία Ελλάδα. Μια προσπάθεια ανάλυσης στο έργο Μήδεια του Ευριπίδη», Δελτίο Α' Παιδιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Ιούνιος 2003

Τζαβάρα Ε: «Αυτόκτονος φθόνος, αυτοκτόνος φόνος: Μήδεια, Φραγκογιαννού» περιοδικό «Εκ των Ύστερων», Αθήνα, 2002.

Μεταφρασμένα

Consoli S. « Το δέρμα ανάμεσα στη μυθολογία και στην ψυχανάλυση», “Mental Health Institute for Children and adults” Σεπτέμβριος 2010.

Freud S. « Ο πολιτισμός πηγή Δυστυχίας » εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1994

Freud S. «Εισαγωγή στην ψυχανάλυση», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1996

Freud S. «Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής», εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1992

Νικολαΐδης Νίκος, «Θεοφαγία», εκδ. «Εστία», Αθήνα 1994

Ποταμιάνου Α. «Ψυχική οικονομία και δυναμική στις οριακές οργανώσεις», εκδ. Χατζινικολή, Αθήνα 1993.

Ξενόγλωσση

H-Ey, Bernard P. , Brisset Ch.: «Mannuel de Psychiatrie», Masson, Paris 1989 .

Chemana R, Vandermersch B: «Dictionnaire de la Psychanalyse» ,Larousse, Paris 1995 .

Chasseguet-Smirgel, “La sexualité féminine”, Payot, Paris 1991

De Ajuria Guerra – D. Marcelli « Psychopathologie de l’ enfant », Masson 1989.

Dufourmantelle A: « La Sauvagerie maternelle », Calmann- Levy 2001.

Miller A. “For your own good”, Virago, 1987

Motz A. “The Psychology of Female Violence”, Brunner – Routledge 2001.

Reich W., «Character analysis». Ed.Noonday, New York 1991 .